Törekvések a szórványgondozás munkájára.

A keresztyén egyházat a maga történetében vizsgálva, a jelenlegi egyházi mozgalmaknak olyan formáira találhatunk, amelyek a mának útmutatásúl, bíztatásúl, erősítésűl — tanulságul szolgálhatnak. A szórványgondozás munkáját a maga történetében vizsgálva, a puszta tudományos érdek helyett és mellett, — hiszen erre a jelen dolgozat nem is vállalkozhatik — ez a szempont vezetett. A szórványgondozást, mint történeti kérdést teljes tudományossággal eddig nem tárgyalták sem nálunk, sem idegen nyelvű protestáns irodalomban (az esetleges részlet-kérdésekkel foglalkozó irodalomhoz nem jutottam hozzá; a magyar szórványgondozás történetére pedig semmiféle feldolgozást nem találtam). A kédést pedig az egész keresztyén világra vonatkoztatva még senki sem dolgozta fel.

Ha a keresztyén egyház történetét két nagy korra osztjuk fel: a reformáció előtti és reformáció utáni korra, az első kérdés, amit fel kell vetnünk és meg kell vizsgálnunk az, hogy lehet-e a reformáció előtt szórványról és szórványgondozásról beszélni.

A szórvány, diaspora bibliai eredetű szó. A szórványgondozásra irányuló első törekvések gyökerei is a *Bibliához* vezetnek el. Az ótestamentumi zsidó diasporákkal és az őskeresztyén szórványokkal való foglalkozás, nem e dolgozatnak a feladata s így a teljesség kedvéért pusztán megemlítjük, kiemelve az őskeresztyén egyházban folyó szórványgondozó munkából Pál apostol személyiségét, aki „a diaspora misszió legnagyobb hőse”.[1] A szórványosan fellépő és elterjedő keresztyének gondozását ő vette kezébe. Talán neki volt eddigelé a legnagyobb szórványterülete. Nem is volt ideje a szórványgyülekezetek mindenikét rendszeresen látogatni. A legtöbb helyen életében csak egyszer fordulhatott meg. Minden helyen ígét hírdetett, tagokat gyűjtött s közülök vezetőket, munkásokat választott. Az egyes gyülekezetek között kapcsolatot teremtett, látogatásukra apostolokat küldött. Őmaga pedig szórványaival állandóan fenntartotta kapcsolatát: leveleivel felkereste őket s imádságaiban Isten előtt hordozta kérdéseiket.

Az ókatholikus egyházat vizsgálva, történeti adatot nem nagyon találunk, amelyben a diaspora szó s így a szórványgondozás szerepelne. Ha azonban gondos és egészen a legkisebb adatig lehatoló vizsgálat alá vennők a keresztyén egyház történetének ezt a korszakát, minden bizonnyal, ha nem is az egyház egész életét megrázó törekvésként, de a még teljesen és véglegesen meg nem szilárdult egyházban találhatunk szórványlelkekre, akiket valamelyes gondozásban részesítettek. Ez annál inkább feltehető, ha számításba vesszük, hogy ebben az időben az egymásért való gondoskodás, a mások gondjának a felvevése talán erősebb volt, mint a későbbi korokban, amikor dogmatikai harcok és egyházszervezeti kérdések dultak az egyházban.

A középkori katholikus egyházban szórvány hiányában szórványgondozásról sem beszélhetünk. Ebben a korban a keresztyénség a legtöbb országban államvallássá vállott. Az egyház külső egységét semmi

[1] Ágoston Sándor: Szórványok egyházi gondozásban.

sem zavarta még. A keresztyének Európában egységes tömbökben laktak. Emellett pedig a mai emberre jellemző gyakori helyváltoztatás, kivándorlás, különösen pogányok közé, nem gyakori eset. Ebben az időben ezért az egyháznak egyáltalán nem lehetett kérdése a szórványgondozás.

A szórvány és ezzel együtt a szórványgondozás problémája is csak a *reformáció* korában, illetve a reformáció után lépett fel valójában. A reformáció korában a diaspora-szórvány szó nincs használatban. De mindemellett a reformáció elterjedésével kapcsolatban a reformált egyházakban több olyan munka indult meg, amely bár nem szórványgondozás nevet viseli, de teljesen megfelel annak. A reformáció felléptével megbomlott az egyház egysége. A keresztyén államokban az egy tömegben — esetleg csak nehány zsidóval tarkított keresztyének között most külön egyházak alakulnak ki. A reformáció terjedése kezdetben szórványos. Még az olyan államokban is (például Anglia), ahol a reformáció elterjedése az állam vezetőségének kényszerítő erejében nyeri magyarázatát, — a reformáció ilyen elterjedését mindíg megelőzte egy nehány szórványosan fellépő léleknek a megvilágosodása. A legelső ilyen szórványlelkek azok a diákok, akik a reformátorok lábainál látták meg azt a világosságot, amelyet a reformáció gyújtott és otthon egy ellenséges világban képviselték ezt a szent ügyet. A reformátorok ezeket a szórványlelkeket gondozás alatt tartották. Akár Pál apostol, ők is a szórványgondozásnak két hatalmas eszközével dolgoztak az imádsággal és a levelezéssel. Leveleikkel többször felkeresik őket, kérdéseik felől érdeklődnek, biztatják, erősítik hitüket. Leveleiket sokszor még a tömlöcök mélyeire is eljuttatják (például Kálvin levelei). A reformációban ismét felújult az őskeresztyén egyházban megismert összetartozás, egymás iránt való szeretet és felelősség, amely a szórványban élőkről való gondoskodást lehetségesíti. A reformáció kori szórványok nem a széthullás, nem a megsemmisülés jegyét hordozták magukban, hanem egy szárba szökkenő új életnek voltak első csirái. Mint kovász élesztették meg a tésztát; terjesztői, kezdetei lettek egy hatalmas, ma az egész világot átfogó és átható közösségnek: a református keresztyén egyháznak. A reformáció szórványai gyors léptekkel anyaegyházakká alakultak. Egyházmegyék és egyházkerületek keletkeztek. Sok helyen a református hit államvallássá lett. Az egyháznak más kérdései nyomultak előtérbe. A kis közösségekről (például szórvány) a figyelem a nagyobb közösségek felé fordult. A szórványok nem szüntek meg egészen, de a szórványokról való gondoskodás egy-egy lelkiismeretes, felelősségérzettel telt lelkipásztor vagy vezető vállán maradt.

Az *ellenreformáció* a maga harcaival figyelmeztetés volt az „új” egyházaknak. Ráfordította a figyelmet ismét a kisebb közösségekre. Ennek a ráfordulásnak legtöbbször az volt az indító oka, hogy az ellenreformáció harcaiban sok erős, népes anyaegyházközség, nagy gyülekezet, szórvánnyá apadt. Ennek a folyamatnak a legklasszikusabb példája Franciaországban látható: az ottani úgynevezett „pusztai egyházban”. A pusztai egyháznak majdnem minden gyülekezete szórványgyülekezetnek, minden tagja pedig szórványléleknek nevezhető. A francia pusztai egyházat gondozó lelkipásztoroknak a munkája,

laikusoké és egyháziaké egyaránt, — ha időben s helyi sajátos viszonyait tekintve sokban különbözik a mai szórványgondozás munkájától — mégis az ezzel való foglalkozás a szórványgondozás munkájának olyan oldalait és módjait s egyszersmind eredményeit és áldásait mutatja fel, amely erőben, lelkesedésben, hitben, kitartásban a szórványgondozás történetében a legszebb példa. Helyszüke miatt azonban csak a megemlítése mellett kell maradnunk, két legjelesebb prédikátoruk Court Antal és Rabaut Pál személyiségét kiemelve; úgyanakkor pedig az ő életükkel és munkájukkal való foglalkozást ajánljuk mindenkinek, aki a szórványgondozás munkájában bíztató példát akar látni (Pruzsiuszky Pál: Hugenották, stb. című munkája nagyon jó és élvezhető feldolgozása magyar nyelven ennek a kérdésnek).

Az ellenreformáció okozta üldözések miatt sok külföldi protestáns idegen országokban kereste menedékét. Ezek a menekült protestánsok a legtöbbször egy-egy protestáns szellemű városban (például Genf) telepedtek meg kisebb-nagyobb számban s itt saját maguk gondoskodtak a legtöbbször arról is, hogy lelkipásztoruk legyen. Ezeket a menekült protestáns gyülekezeteket is nagyon gyakran szórványoknak tekinthetjük. Ami megkülönbözteti ezeket a gyülekezeteket és lelkeket a mostaniaktól, az erős öntudat, az íge után való sóvárgás, erős közösségi érzés, amelyek az önmagukról való gondoskodásra késztették őket. Emellett azonban nagyon sokszor az új haza testvérgyülekezetei gondoskodtak róluk: segítették, lelkipásztor hiányában gondoskodtak újakról, istentiszteleti helyeket ajánlottak fel nekik.

A XVIII. század elején német pietista hatás alatt keletkezett egy új protestáns keresztyén közösség, amely sok tekintetben az őskeresztyén gyülekezetekre emlékeztet, ez az úgynevezett *hernhuti testvérközösség.* Ennél a közösségnél találkozunk először a diaszpora szóval és találkozunk tudatos szorványgondozói munkával. „Diaspora”-nak nevezték a hernhutiak mindazokat a testvéreiket, akikkel nem éltek egy testvérközösségben és akikről kötelességüknek tartották gondoskodni: lelkipásztorokat küldve hozzájuk. A hernhutiak munkája is világosan bizonyítja, hogy ahol élő, eleven hit, egymást felkaroló szeretet van, ott a szórványkérdés nemcsak amikor megsemmisítés fenyegeti az egyházat kerül elő, hanem állandó kérdés, állandó munka.

A XVIII. században és a XIX. elején a szórványgondozói munkára kevés adat található. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy a lelkipásztorok és gyülekezetek szeme elől teljesen eltünt a szórványokban élő lelkekért való gondozás. Azonban jelenti azt, hogy ebben az időben egyik egyház egyeteme sem vetette fel ezt a kérdést egyfelől azért, mert nem volt létkérdés, másfelől pedig azért, mert az egyház életét más kérdések uralták. Ebben az időben is egészen bizonyosan voltak lelkipásztorok mind külföldön, mind nálunk, akik legalább a körzetükben élő vagy az anyaegyházközségtől elszakadt híveik iránt érzett felelősségérzetből szórványmunkát végeztek. De az ilyen lelkészek száma is szórványos lehetett. A tudóskodó, csak vasárnapi templomi szolgálatot elvégző, liberális gondolkozású lelkészek — szórványmunkája nehezen képzelhető el. Egy-egy szórványgondozó feltünhetett, de egy ember még nem jelent mozgalmat, megemlítést érdemlő törekvést.

A XIX. században vetődik fel a szórványgondozás kérdése, mint az egyház egyetemes kérdése a német protestánsoknál és nálunk magyaroknál kiváltképpen, de szinte az egész világon. A XIX. században meginduló mozgalmak között, amelyek a szórványban élő hitsorsosaik felsegitését tüzték ki feladatukul, elsőséget a *német evangélikus egyház* munkája érdemel. Erre a helyre nemcsak a munka idői elsősége helyezi a német mozgalmakat, hanem az a tény is, hogy ez a munkaközösség tüzte ki feladatának, hogy az egész világ evangéliumi egyháházainak a figyelmét felhivja a nyomorúságban élő szórványlelkek gondozására. A német diaspora-misszió munkája mutat eddigelé mélységben, alapozottságban, szervezettségben s eredményekben az újabbkori szórványgondozói munkában a legszebb példát.

Németország sem egységes hit tekintetében: római katholikusok és protestánsok laknak együtt. A német szórványok keletkezéseinek bővebb tárgyalása nem szükséges — hiszen azok nagyobb részben megegyeznek a mi szórványainknak a keletkezési módjával, annyi különbséggel, hogy a XIX. században meginduló hatalmas ipari és kereskedelmi fejlődés, amelyben a németeknek vezető szerepe volt, ennek a népnek a fiait s így az evangélikus egyház híveit is szétszórta nemcsak hazájuk területén, hanem az egész föld kerekségén. A XX. század német szórványmunka területe valóban Grönlandtól a Fokföldig terjed és az egész Euráziát, Afrikát, Amerikát és Ausztráliát magába foglalja.

A német diaspora-misszió kezdetei magánosan álló, esetleg egy kisebb vidéket behálozó gondoskodó-munkában: ígehírdetésben s leginkább a nyomorgók pénzzel való segélyezésében állott. A német egyház szórványgondozó munkája akkor lett komollyá és az egyházvezetőség figyelmét is akkor kezdte felhívni erre a munkaterületre, amikor egyes egyesületek is felvették programukba, sőt egyenesen ennek a munkának a felsegélyezésére alakultak. Ilyen a már 1780-ban alapított *Deutsch Christentumsgesellschaft* baseli egyesület. Már ebben a korai előfutarjában a német diaspora-missziónak felfedezhető ennek a törekvésnek egy olyan pontja, amely később is jellemzi őket „a munka kiterjesztése az egész evangéliumi keresztyén világra”. Ez az egyesület, amely céljául a katholikusok között élő evangélikusok felsegélyezését tüzte ki feladatául az angolokat is bele akarta vonni a munkába — igaz, hogy ezt a próbálkozásukat eredmény nem kisérte. A XIX. század első felében megalakult a *Gusztáv Adolf Egyesület.* Ez az egyesület méreteiben meghaladta az összes napjainkig ilyen célkitüzéssel létrejött egyesületeket. Történetének ismertetése azért szükséges, mert az a német diaszpora-missziói munkával együtt halad — sőt a többi, idegen, még a magyar diaspora-missziói munkára is fényt vet.

Hogy alakult a Gusztáv Adolf Egyesület és mi célból? 1832-ben november 6-án Lützenben a német protestánsok a harmincéves háborúban hősi halált halt nagy svéd királynak Gusztáv Adolfnak emlékünnepét ülték. Ezen az ünnepen vetette fel Grossmann lipcsei superintendens egy Gusztáv Adolf emlék felállításának a gondolatát. Az ünnepély után ettől a gondolattól ihletve egy lipcsei újságban felhívás jelent meg, amely a Gusztáv Adolf Emlék-Egylet megalakítására hívta fel az olvasókat, az egyesület céljául „a szorongatott hitsorsosok felse-

gélyezését” tűzve ki. A következő évben Drezdában is egy ehhez hasonló mozgalom indult. A két megmozdulás eredményeként létrejött 1834. novemberben a „Guslav Adolf Stiftung” azzal a határozott céllal, hogy az összegyüjtendő alaptőke kamatja „azoknak a gyülekezeteknek a javára fordittassák, amelyek a saját hazájukban nem részesülnek elegendő segélyben”.[2] Tehát látható, hogy egy svéd király nevét viselő német kezdeményezésre előállott egyesület egyáltalán nem nemzeti propagandát és segítést célzó pángermán egyletnek indult, hanem határozottan egyházi munkának. Hogy kezdetben mégis a szászországi egyház határain belöl maradt ez az egyesület a maga szép célkitűzésével, amely azzal, hogy minden munkához — emberileg szólva — elsőlegesen szükséges pénzt, anyagi segítséget akart megadni s ezzel együtt, noha nem is volt határozott célja, de a szórványgondozásra a figyelmet fel akarta hívni —: az érdeklődés hiánya okozta. Igaz, hogy a porosz és svéd király is örömmel üdvözölte az egyesületet, de minden bizonnyal az egyesület szükségességének, hivatásának gyenge propagálása volt a nagy érdeklődés-hiánynak az oka. Ezt bizonyítja az is, hogy 1841-ben a Darmstädter Kirchenzeitungban Zimmermann Károly lelkész tollából megjelent egy lángoló szavú felhívás, amelyben rámutatott egy egyesületnek a szükségére, amely a nyomorban levő protestánsokat gondjába venné s egyszersmind felhívást is intézett a világ protestánsaihoz ennek az egyesületnek a megalkotására. Ezt a felhívást több eredmény kisérte, mint a lipcseit. Visszhangja támadt nemcsak Németországban, hanem még Északamerikából is jöttek levelek és boldogan üdvözölték Zimmermann gondolatát. Mikor Zimmermann a Lipcsében megindult munkáról tudomást szerzett, mindent megtett azért, hogy a most már két ponton elindult munkát egyesítse. 1842 szeptember 16-án létre is jött ez az egyesülés egy nagy gyülésen, ahol Grossmann elnökölt. Az egyesített mozgalomnak a nevét itt adták meg. Ettől fogva az egyesület: Evangelischer Verein der Gustav Adolf Stiftung” néven szerepel, Lipcsét tartva meg állandó központjának, ahol a vezetőség is székel. Ezután a Gusztáv Adolf Egyesületnek a gondolata gyorsan szétterjedt a világon. 1844-ben már minden német tartományban megtaláljuk. Ugyanebben az évben Svédországban is alakultak főegyesületek. 1861-ben Ausztriából és Erdélyből, 1863-ban Hollandiából csatlakoztak a központhoz. A legújabb fiókjai a Gustav Adolf Egyesületnek négy braziliai fiókegyesület. Ezzel az egyesülettel a szászok vették fel először Erdély lakói közül a kapcsolatot. A mi erdélyi református egyházkerületünk az 1877-es gyűlésén foglalkozott a Gusztáv Adolf Egylettel, elrendelve, hogy az év egyik vasárnapján a perselypénz ennek az egyesületnek a célját szolgálja; úgyanakkor pedig megbizta az igazgatótanácsot, hogy „találja módját, hogy egyházkerületünk tagjai ezen üdvös intézettel, ennek áldásos működésével megismertessenek”.[3] A Gusztáv Adolf Egyesület a mi egyházunkban tovább is éreztette hatását, amennyiben szegény egyházakat segélyezett. De, hogy a magyar szórványoknak a gondozására fordítottak volna valamit ebből az összegből, adatot rá nem ismerünk.

[2] Der evangelische Verein der Gustav Adolf Stiftung..., Zwickau 1853.
[3] Egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve 1877.

A Gusztáv Adolf Egyesület keretén belül nőegyeltek, főiskolai hallgató egyesületek alakultak, amelyek mind a fennemlített célt szolgálták és szolgálják. A segélyek kiosztása az évenként megállapított segélytervezet szerint történik. Ezen a tervezeten fel vannak tüntetve az egyes diaszpora gyülekezetek és intézmények, amelyek segítségre szorulnak. A háború előtt 2246 volt a segélyezettek száma. A világháború változás és megrázkodtatás elé állította az egyesületet. Az ellenségként szemben álló népek között folyó segítő munka nehézségekbe ütközött. Határváltoztatások következtében mind német, mind más ajkú protestáns egyházi területen új szórványok, illetve szórványterületek keletkeztek. A legújabb időben a Gusztáv Adolf Egyesület a háború miatt Németországon figyelmét inkább a belföldi szórványok felé fordította.

A Gusztáv Adolf Egyesület a szórványgondozás munkájának két lényeges vonását látta meg: 1. Egyfelől az egyetemes és egyházi szükséget: munkáját az evangéliumból vett diaspora szó megértéséből kifolyólag szigoruan egyházi munkának nyilvánította. 2. Másfelől pedig olyan segítő eszközökről gondoskodott, amely nélkül egy szervezett, szélesebb körben, több ideig élni akaró munka lehetetlen: pénzről. A pénzt pedig főképpen szeretet-adományokból gyüjtötte össze. Végül pedig azzal, hogy ennek az egyesületnek a munkáját mondhatni, hogy az egész protestáns területen megismertette — sok helyen nyitotta fel a szemeket szükségek, hiányok meglátására.

A német diaspora misszió nemcsak, mint egyesületi munka létezett, hanem az egyház hivatalos vezetőségének is kérdése volt s a diaspora-gondozást a saját programmjukba felvették. A legjelentősebb ilyen irányú törekvés, amely a „német diaspora-misszió határkövének tekinthető” a berlini Oberkirchenrat 1852-ben elrendelt gyüjtése s az a határozata, amellyel „20 helyen új lelkészt, lelkész-helyettest és körlelkészt rendelt, 25 más helyre a kinevezést elősegítette, 17 messzebb levő helyen a már meglevő lélekgondozást segítette és növelte”.[4] 1914-ben, mintegy 200 szórvány és szórványlelkész állott az Oberkirchenrat gondozása alatt. A későbbi német evangélikus egyházi nagy gyülekezeteken is többször előkerült a diaspora gondozás problémája. Igy 1884-ben az eisenachi nagygyűlésen foglalkoztak rendszeresen a diaspora kérdéssel. 1903-ban létrejön a „Deutsche Evang. Kirchenausschuss”, amely már megalakulásakor mint fő és fontos feladatának látta a szórványgondozást, kimondva, hogy ez a kérdés nem az egyes német evangélikus egyházak feladata, hanem az egész Ausschussé.

A német szórványgondozásnak minden időben nagyon fontos kérdése volt — s ez meg is érthető, a németségnek a világban elfoglalt jelenlegi helyzetét látva — külföldön élő hitsorsosaiknak a gondozása. A külföldön élő német evangélikusokat még ha rendszeres megszervezett egyházközségük és szervezetük van, akkor is diasporaként kezelik. A diaspora munkának egy egészen sajátos és külön ága ezekkel a tel-

[4] Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

jesen idegenbe szakadt hívekkel foglalkozik. Munkájuk a jelenben is nemcsak a legtöbb európai várost, ahol csak német evangélikus van, hálózza be, hanem Amerikában, Afrikában, a Szentföldön és Ausztráliában is vannak lelkészek. Tervszerűségüket és alapozottságukat bizonyítják térképeik, amelyeken a legkisebb hely is fel van tüntetve, ahol német él. Egy nagyon érdekes és a szórványgondozásra jelentős intézete is van a német evangélikusoknak az ügynevezett Landeskirchliches Diasporaseminar, amelyet a berlini Oberkirchenrat alapított Soestban, 1920-ban Wittenben, 1924-ben pedig Stettingrünhofba helyezték. Ennek a theologiai szemináriumnak a feladata egy a délamerikai, különösen braziliai diaspora-munkát, annak sajátos helyzetét és feladatait ismerő papság nevelése.

Ha a többi nem magyar protestáns egyházak életét nézzük a szórványgondozás szempontjából, felfedezzük, hogy az ígehirdetés parancsának komolyan vételéből következőleg a szétszórtságban levőkről nem feledkeztek meg. Igy kiemelhető az Észak Amerikai Egyesült Államokban folyó munka, amely a bevándorló — a szétszóródó, eltűnésnek kitett hívek gondozását fontos feladatának látja. A „Home Mission Board”-jai nagy súlyt helyeznek arra, hogy a bevándorlók a saját anyanyelvükön hallhassák az ígét. Amerikai angol református testvéreinknek köszönhető az amerikai magyar református szórványok megszervezése és azokból anyaegyházak alkotása. Az itthoni vezetőségnek a figyelmét is ezek hívták fel erre az ügyre. Az 1891-iki zsinathoz az Északamerikai Egyesült államok református zsinata nevében Roentgen H. J. C. lelkész küld egy levelet, amelyben a többek között ezt írja: „Mindenfelé találkozunk ezekkel a magyarországi erőteljes alakokkal. Ugyan közönyös lehetett-e ránk, főleg pedig itteni református egyházunkra nézve az, hogy mi lesz ezekből a pásztor nélkül ide bevándorló hitsorsosainkból?... Végre a multévi egyetemes zsinatunk misszió-ügyi hatósága utasítást nyert arra nézve, hogy a magyarok közt kezdje meg a misszió munkáját.”[5]

Az angolországi és skot reformátusok is végzik ezt a munkát. Vajjon elfeledkezhetik-e a saját maga híveiről az a skót egyház, amelynek tagjait „a misszió népe” névvel illetik. „A skót egyházban a Home Mission és Church Extension nevet viselő bizottság foglalkozik a szórványokban és különböző foglalkozásokban élő hitsorsosokkal és az egyház terjesztésével gyülekezetek alapítása és támogatása által.”[6] Ezek az egyházak minden alkalmat megragadnak arra, hogy az ígét hírdessék — ilyen alkalmak és helyek a szórványok. Még az „alkalmi szórványokat” is gondozzák. A skót halászok között hering-halászás idején 9 helyen 13 lelkipásztor dolgozott. A britt lelkészeket pedig egyházuk kiküldi a Rivierára, vagy más üdülő helyekre azzal a feltétellel, hogy ott is hírdetik az evangéliumot.

A római katholikus egyháznak különösen külföldön van olyan munkája, amely a szórványgondozó munka jellegét viseli magán. Ilyen például a Bonifacius egyesület, amelynek feladata Németország-

[5] Az 1891. Zsinat jegyzőkönyvéből.

[6] Forgács Gyula: A belmisszió és Cura pastoralis kézikönyve.

ban, Svájcban és Dániában (tehát protestáns környezetben) élő katholikusok támogatása iskolák, templomok építése, a papság ellátása stb. által. Fennállása óta 30 millió márkánál többet adott ki céljaira.[7]

A külföldön folyó szórványgondozásra irányuló törekvéseket vizsgálva arra a megállapodásra jöhetünk, hogy ha bárcsak írásból s azt is hézagosan ismertük meg munkájukat, — azonban azok azt mutatják, hogy külföldi testvéreink az ígehírdetés parancsszavától s az egymás iránt érzett felelősségérzettől vezetve ezt a munkát, mint fontos kötelességet érezték magukon és megoldani próbálták vagy az egyház keretein belől maradó vagy azt átfogó egyesületek útján, vagy pedig mint az egyház szerves munkáján át.

Külföldről tekintetünket a *magyar református egyházra* s az abban feltűnő szórványgondozó törekvésekre fordítva, sok mulasztásra, de egyszersmind sok próbálkozásra, sőt áldást hozó törekvésre találhatunk.

Nálunk is a szórványgondozás egészen a XIX. század második feléig nem tűnik fel, mint a magyar református egyháznak vagy valamelyik kerületének nagy tömegeket izgató kérdése. A XIX. század második felében vetődik fel ez a kérdés, mint a Romániában és az akkori Magyarország határain belől idegen hitű lakók között szétszórt testvérek kérdése. Hogy bukkant fel a kérdés; ki volt az első, akinek a szórványban élő testvéreink szüksége és az a nagy veszedelem, amelynek ki vannak téve, feltünt — ma szinte száz év multán nehéz megállapítani. De nem is ez jelenlegi feladatunk. Nagyon nehéz lenne lelkiismeretesen felkutatni s feltalálni minden egyes próbálkozást, amely erre irányult: mi jelenleg csak egy nehány olyan megmozdulásra és személyiségre mutatunk rá, akinek nagy jelentősége és hatása volt a szórványgondozás történetében.

A Regátba kivándoroltak közti diaspora-misszió iránt indult meg legelőbb az érdeklődés. Egyes lelkipásztorok már a XVIII. és XIX. században végeznek itt, mint missziónáriusok munkát, de a Regátban szétszórt testvéreink felsegítése iránt a XIX. század második felében indult meg az egész református magyarságban, különösen az erdélyi egyházkerületben a munka. Törekvésüket vagy egyszerűen missziónak, vagy moldva-oláhországi missziónak nevezik. Czelder Márton regáti misszionárius végez az egész református területen gyüjtést ennek a célnak a szolgálatára. Akadtak lelkipásztorok, akik magára a munkára, a szervezésre is jelentkeztek és azt hűségesen végezték. A munka akadálytalan folyása érdekében létesült az úgynevezett misszíói alap, amelyet szeretetadományokból gyüjtöttek össze. Ha objektíve próbáljuk nézni ennek a Regátban beindult missziós munkának a folyását, azt mondhatjuk, hogy az a XIX. század végéig nagyon jelentős munkát végzett. Több helyen lelkész-lévitai állást szervezett. Az idegen hitű és ajkú népek közötti munkában olyan fontos szerepet betöltő iskolákat szervezett. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az akkori becslés szerint körülbelül 5000 magyar református léleknek 5—6 körlelkészi állást tudott beállítani ez a törekvés, akkor csak a legnagyobb

[7] R. G. G.

tisztelet és elismerés hangján beszélhetünk ennek a munkának a beindítóiról — így különösen Szász Domokos erdélyi püspökről, aki nem restelve a fáradságot, felkeresi még a bukovinai kis Andrásfalvát is és az egész kérdést szivén hordozta. A regáti misszió és a szórvány-misszió lényegében egy: mindkettő szórvány, diaspora kérdés. A kérdést hosszú időkig így is kezelték, bizonyság rá, hogy mind a két munkát az Országos Közalapból segítik. A regáti misszió kérdésével már többen foglalkoztak — mondanivalójuk ismétlésének nem látom szükségét annál is inkább, hiszen ma a regáti missziót és a szórvány-missziót külön választva szokás tárgyalni.

Erdélyben és a többi magyar területen szétszórt híveink életével való törödést nem mondhatjuk teljesen hiányzónak, hiszen a szórvány-gyülekezetek egyik „fajával" az úgynevezett desolata ecclesiákkal foglalkozott az egyház. Az igaz, hogy a desolata ecclesiák anyagi ügyei érdeklik kiváltképpen az egyházkerület vezetőit. Igy az 1872. erdélyi egyházkerületi gyűlés kimondja, hogy a desolata ecclákban: „ahol egy lélek sem találtatik, sem pedig nem affiliálható az egyház, a fekvők eladandók, a bejött vételár az egyház megszervezése mellett külön kezelendő az egyházkerületi pénzládában, mint tőke. A jövedelem pedig ideiglenesen a deési egyházmegyében fekvő legszegényebb egyházak felsegélyezésére fordíttassék."[8] A szegény egyház néven azonban szórványt nem lehet érteni. Valamivel tovább ment az 1876. gyűlés, amely már a „desolált egyházak újraalapításáról" is gondoskodik.

A regáti szórvány-kérdés mellett különösen a Csík vármegyében élő reformátusokkal való törődésre találunk adatot a legrégebbről. Csík megyében már a reformáció korában megindult a református egyházak szervezése és több anyaegyház is keletkezett. Az ellenreformáció szele, amely Csíkban a legerősebben dühöngött, megsemmisítette az egész református egyházat. Szórványosan maradtak református hívek. Ezekkel és a századok folyamán más székely megyékből beköltöző s Csík-Gyergyóban letelepedő református hívekkel kevesen törődtek. Egy nehány udvarhelymegyei (felsősófalvi és Udvarhely városi) lelkész olykor-olykor felkereste őket és legalább hozzávetőleges számadatokkal létezésüket elismerte. (Lásd az Udvarhelyi Egyházmegye 1779-el kezdődő protocolumát.) Végre 1873-ban Nagy Péter püspök idején az egyházkerületi gyűlésen is felvetődik kérdésük. A szórványokban levő helyzetnek és munkának absolut nem ismerésére vall azon határozatuk, amely szerint „közgyűlés püspök atyánkfiát megbízza, hogy a Csík-Gyergyóban lakó hitsorsosainkat szólítsa fel a vallásos életük gondozását célzó belmisszió részére teendő adakozásra".[9] Ez a gyűlés máskülönben ezt az ügyet a következő kerületi gyűlés vállaira helyezi, hogy az addig érjék. (Mintha azt mondanák, hiszen úgy sem sürgős!) 1876-ban ismét felvetődik a kérdés. Ekkor egy indítványozó már egy templom építésének a szükségét is felemlíti. A közgyűlés ekkor is halogatja a dolgot és az igazgatótanácsot „a tényleges adatok" beszerzésével bízza meg. A kérdés elintézése egy évtizedig

[8] Közgyűlési jkv. 1872.
[9] Közgyűlési jkv. 1873. — 1876.

pihen. Végre 1887-ben Csíkszeredára Szász Domokos gondoskodására lelkész kerül, aki a Csík vármegye területén levő számos szórvány lelkipásztora lett. Egy vármegyében egy lelkipásztor azonban, hogy tudjon, becsületes és teljes munkát végezni?! Valamicskét enyhített a csiki szórványok helyzetén az a tény, hogy egy évtized multán Gyergyószentmiklóson megépül a református templom. De egészen 1918-ig még mindíg az egy lelkészes megoldás, illetve kísérletezés maradt, míg ekkor Gyergyószentmiklós is önállósult és 1924-ben lelkészt nyert. Jelenleg is csak két református rendes lelkész végzi Csík vármegyében az őrálló feladatát.

Az 1870-es években a magyar református egyház területén itt-ott látunk egyeseket, sőt egyesületeket is feltünni, akiknek a szemében feltünt egy pillanatra a „misszió”-nak a fontossága. Igy például 1872-ben a Protestáns Egylet a Pesten tartandó gyűlésekre, amelynek fontos teendőjeként a misszió-ügyet tűzték ki, „a hazai missziói ügyre vonatkozó adatok” után tudakozódik az erdélyi egyházkerület vezetőségénél. Továbbá affelől is érdeklődik, hogy „hazánk mely vidékein szükségeltetnék legsürgősebben a misszió szervezése? Minő segédeszközök vannak az utazó lelkipásztorság megalapítására vagy fenntartására s az egyletnek, mely összeggel kellene ahhoz járulnia”.[10]

A szórványok helyzetét a nemzetiségi területeken különösen voltak, akik megdöbbenve látták meg és próbáltak is segíteni ezen. Ennek bizonyságaként álljon gróf Kun Kocsárdnak, a Szászvárosi Református Kollégium nagy pátronusának 1877 február 10-én kelt alapító levelének nehány sora: „Többszörös esetek által bizonyságot kívántam tenni, hogy Hunyad vármegyében létező szászvárosi evangélikus református iskola iránt kiváló részvétellel viseltetem. Tettem pedig ezt azért, mert erős meggyőződésem volt örökké, hogy az írt iskolának az ország e szegletén, a románság lakta e vidéken a csekély számú magyarságnak megmentésére kétség alá nem hozható missziója vagyon, — ...összegből 20.000 forintnak kamataiból az algyógyi... stb. — magyar szülők gyermekei időnként egy-egy segedelmeztessenek minden községből, míg a szászvárosi oskolában jó erkölccsel legalább is jelesen tanulnak, minden fiú 40 o. é. beneficiumot élvezzen.”[11] Ilyen természetű alapitványt tett a dévai állami reáltanodában levő „szegény, de jó erkölcsű és jó tanuló egyházi magyar növendékek segedelmezésére”. Ime, egy sebeket látó és azokat bekötözni akaró református főúr próbálkozása a szórványokban elhulló híveink megmentésére. De vajjon egy szórvány-gyermeknek református iskolában való tanítása megoldása-e a kérdésnek?!

Ugyancsak ebben az időben keletkezett egyik nemesszívű római katholikus főúrnak báró Baldácsy Antalnak az alapítványa, amely a szórványok gondozását is némiképpen célozta. 1876. október 19-iki végrendeletében ez a főúr a magyarországi protestáns egyházaknak örökös tulajdonul hagyott 8.000 holdnyi földbirtokot mindennemű járulékaival együtt. Halála után jövedelméből még 3000 holdat vásároltak.

[10] Ker. jkv. 1872.
[11] Egyházkerületi közgyűlési jkv.

A birtok jövedelméből egy 1893. feljegyzés szerint (Zoványi: Theologiai Ismeretek Tára) körülbelül 30.000 forintnyi összeg osztatik ki, noha a terheket még nem fizették ki."

A „Buldácsi alapítvány" felhasználására történt intézkedések között első helyen áll az adományozó főúrnak az a meghagyása, hogy az alap egyik célja: „Pusztuló egyházak megmentése, inséges egyházak segélyezése és az építkező egyházak gyámolítása." Ebben a pontban noha nincs benne a szórvány szó, de a pusztuló egyházak alatt a szórványok egy jó nagy részét érthetjük, minthogy értették is. Ez az alapítvány minden egyházkerületünk figyelmét felhívta a „pusztuló egyházakra". Igy nemcsak egyeseknek, hanem magának a kerületnek is kellett ezzel a kérdéssel foglalkoznia. Az erdélyi egyházkerület határozata értelmében a ránk eső rész $^{2}/_{8}$-át fordította a jelzett célra. Igy bár az alapítvány nagysága sokat is csökkent a sok felé való osztás miatt, valamelyes segélyt adhatott azoknak a szegény egyházaknak, sőt szórványoknak a gondozására, amelyek szükségét a kerület elé vitte valamelyik egyháztag vagy lelkipásztor. Az 1881-es évektől közgyűlési jegyzőkönyveinkben évről-évre megjelentek a Baldácsi alapítvány kiosztásáról szóló kimutatások. A kimutatásokon bár a legtöbbször templomrevonálási segélyek, beteg és öreg papoknak adott pénzbeli felsegítés szerepel, mégis olvashatunk ilyen és ehhez hasonló megjegyzéseket: „1887. Kóród, a kalotai egyházmegyéből beszolgáló pap díjazására kapott 30 forintot."[12]

Az 1881-ben összeülő debreceni zsinat vezetői és tagjainak nagy része már a szórványok kérdését nagyobb világossággal látta, úgy, hogy ez a zsinat képes volt a szórványgondozás anyagi alapjáról is gondoskodni, amikor létre hozta az országos közalapot. Az országos közalap nemcsak szórványgondozó-alap volt. Az országos közalapot nem a szórványokban levő nyomornak és veszedelemnek a meglátása hozta életre, hanem a református magyar egyház egyetemének a pusztulás felé való haladása. Az egyház világi vezetőinek a gondolkozását s egyszersmind a zsinat közszellemét híven tükrözi a zsinat ősz világi elnökének id. báró Vay Miklósnak megnyitó beszére. Ebben a beszédben többek között ilyen megállapításokat olvashatunk: „...református egyházunk némely részeiben az elpusztulással határos állapotban levő egyházközségeket mutat fel". Vagy: „A protestáns egyház csak híveinek áldozatkészségéből állhat fenn." „Nem maradhatunk azon állapotban, — mondotta — melyben vagyunk, ha csak azt nem akarjuk, hogy széthulljon egyházunk, mint oldott kéve; nem nézhetjük tétlenül pusztuló és elerőtlenedő egyházközségeinket, nyomorral küzdő lelkészeinket, tanítóinkat: ne habozzunk tehát tovább!..."[13] Szép frázisnak mondhatnók, ha nem látnók az ősz Vaynak nagy áldozatkészségét, amellyel a pusztuló egyház segítésére siet elsőnek ajánlva fel 10.000 koronát az Országos Közalap javára.

Mi a közalap és milyen célkitüzéssel alakult? Kérdésünkre a legbiztosabb felelet, ha a közalapot létrehozó 1881. zsinat által elfogadott

[12] Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyv függeléke 1887.
[13] Zsinati napló 1881.

szabályzat nehány pontját idézem. Az 1. §. kimondja, hogy „a magyar országos reformált egyházi közalap rendelkezése: egyházunk megerősödése és kifejlődésére szolgáló azon célok elősegítése és gyámolítása, melyeket az egyes egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek saját erejökből, teljesíteni nem képesek. Továbbá a közalap erejéhez képest oly ügyek előbbrevitele, melyek az egyetemes egyháznak kiváló érdekeit képezik és csak egyesített erő által érhetők el.” Ilyen ügynek és érdeknek tekintette a zsinat szórványaink gondozásának a kérdését, amikor a 2. §. a) pontjában kimondják, hogy: „Magyarország határain belől és a társországokban vagy ezeken túl fekvő keleti és déli államokban elszórva élő hitfelek lelki gondozása s e célból miszsziók, utazó lelkipásztorok intézményeinek gyámolítása, fenntartása és szervezése, hogy így az idegenek közt könnyen elenyészhető ezerek az egyház és nemzettest tagjaiul megtartassanak.” Az országos közalap ennek a munkának egy olyan részét vállalta magára, amely nélkül sok nemes felbuzdulás és elhatározás is csődbe jut, amit külföldi testvéreink is láttak s a mostani szórványokkal foglalkozó írások sürgetnek: az anyagi megalapozását a munkának. A hiányok nagysága az összes erők egybefogását tette szükségessé. Ezért a zsinat kimondja, hogy: a „közalaphoz minden családfő köteles vagyoni és kereseti viszonyához képest bizonyos évi járulékot fizetni, mely legalább is megfelelő legyen azon érték egy ezred részének, melyet a család évi fenntartása igényel.” Több gyűlésen foglalkozik a zsinat a közalap kérdésével. Egyik gyülés kimondja, hogy az évi járulék legkisebb összege 10 kr., maximuma 50 frt. Az évi járulék megállapítása osztályba sorozás által történt, oly módon, hogy minden családfő azon osztályba soroztatik a presbyterium által, mely az ő vagyoni körülményeinek megfelel.” — A zsinat tehát a közalapot valóban közzé, egyetemessé tette: a terheket mindenkinek hordoznia kellett. „Még a szórványokban és a pusztákon is eszközölniök kell” — a gyüjtést. A segélyezés is általános volt. Ez a közalap évek hosszú során át segélyezte s látta el anyagiakkal a regáti missziói munkát s a belföldi szórványokban folyó munkát. De a pénz, a segély mellett szükség volt a lelkipásztorok közötti felelősség s teendők felé felnyítni a szemeket. Egy olyan vezető személyiségre volt szükség, aki a segélyeket oda tudja fordítani, ahova szánták és a szórványmunkát rendszeresítse. Ez a személyiség jelentkezett az Erdélyi Református Egyházkerület életében: Szász Domokos személyiségében.

Mielőtt az ő munkájára térnénk, mint a szórványmunkára is jelentős tünetet meg kell említenünk az 1881. zsinatban elfogadott egyházalkotmánynak a rendelkezését, amely már a szórványok beosztását is célozta. Az 1. §. kimondja, hogy Magyarországnak minden református vallású lakósa és honpolgára azon a helyen tekintetik az egyházközség rendes tagjának, ahol tagja a polgári községnek. Ha pedig az ily helyen református egyházközség nincs, tagja azon református egyházközségnek, melynek a területéhez lakóhelyét az egyházmegyei hatóság beosztja.” Ettől kezdve legalább elvileg minden szórvány valamelyik rendes egyházközséghez tartozott.

Az 1885. esztendő változást hozott az erdélyi református szórványokra. Ebben az esztendőben került a püspöki székbe Szász Domo-

kos. Az Isten kegyelme küldte ezt a világosan látó, erőskezű férfiút erre a fontos őrhelyre, hogy meglássa azt a nagy nyomorúságot, amelyben különösen sok erdélyi református szórvány volt és a szükségeken segítnei is tudjon. Első feladata az volt, hogy a hírből hallott szórványhelyzetről magának saját tapasztalatai alapján képet alkosson. Már, mint püspökhelyettes meglátogatta a bukovinai Andrásfalvát (érdekes megemlíteni, hogy Szász Domokostól egészen a közelmultig Andrásfalván püspöki látogatás nem történt bizonyságául a Regát és a szórványok iránt való érdeklődés hiányának). Mint püspök Szász Domokos először a széki egyházmegyét, majd Beszterce, Medgyes, Segesvár környékét, a hunyadi és deési egyházmegyét látogatta meg. Saját bevallása szerint sokkal sötétebb képre talált, mint remélte volna: „Hajdan virágzó egyházközségek düledékein jártam, — írja — templomok s iskolák romjai vetettek rám bús árnyékot.” Hazatérve egész püspöksége alatt ezeknek a pusztuló egyházaknak s az elnemzetietlenedés és hitehagyás veszedelmének kitett hívek megtartását tűzi ki elsőrendű feladatául. A szórványgondozás kérdését nem tudta Szász Domokos a maga egészében megoldani. Munkája azonban nagyjelentőségű. Hiányait és fogyatékosságait is el kell ismernünk, de hiszen az úttörő hézagpótló munka nem lehet minden esetben tökéletes!

Mikor a munkához hozzákezdett, az erdélyi szórványok mondhatni szervezetlenek és gondozatlanok voltak. Egy nehány évvel az előtt mondotta ki a zsinat a szórványok hovatartozására a törvényt, de a végrehajtáshoz idő kellett. Erdélynek egész vármegyéi voltak református szórványokkal teleszórva anélkül, hogy még törvényes feladat és munkaterületként lett volna előírva valamely egyházközségnek, (például az említett Csík vármegye). Szász Domokos ezen úgy segít, hogy megalkotja a körlelkészséget és a missziói lelkészséget. Egyik jelentősebb szórványt vagy filiát, amely egy nagyobb szórványkörzetben alkalmas helyen feküdt, anyaegyházzá alakított és ennek az egyházközségnek és a hozzátartozó szórványoknak a gondozását egy lelkipásztorra bizta. Ez a módszer még eddigelé a legegészségesebb kísérlet a szórványgondozás kérdésének a megoldásánál. 1889-ben, tehát püspökségének alig negyedik évében már, mintegy 23 körlelkészség alakult. A körlelkészségeket a legveszélyezettebb helyeken állította fel: Csíkszereda, Segesvár, Medgyes stb. A körlelkészségekben s nehány leányegyházban templomot, papilakot és iskolát építtetett. Templomok, iskolák emelkedtek abban a reményben, hogy ott zengni fog a zsoltár és az íge. Körlelkészségek alakultak abban a hitben, hogy a lelkész szétviszi az igét minden szórványba s körzetének minden szórványát gondozás alá veszi. Szász Domokost, az „építő püspököt” nagyon sokan vádolják azért, hogy csak a külső szerveket és templomokat építette meg, de egyébbel nem törődött. A szórványkérdéssel való foglalkozásnál ez a vád nem illetheti a püspököt. Neki akkor az adott alkalommal ez volt a feladata: szerveket és alkalmakat szerezni az ígehirdetés számára. Hogy ezek a szervek — speciálisan a körlelkészségek — nem feleltek meg számban és beosztásban a szükségeknek (Csíkszeredának egy vármegyényi szórványa volt), ezért nem ngyon illetheti vád a kezdeményező püspököt — esetleg az utókort vádolhatjuk azért, hogy a körlelkészségeknek helytelen beosztá-

sán időmultán nem segített és a körlelkészségek számát nem növelte olyan mértékben, mint az keletkezésekor megindult. Nem az elgondolásban volt a fő baj, hanem az azt betöltő és végrehajtó egyedeknek, lelkipásztoroknak a felelősségnélküliségében, tunyaságában és minden munka után pénztváró természetében. Ezt bizonyítja az 1889. kerületi gyűlésben beküldött jelentés, amelyben az áll, hogy: „a székhelyen kívül lakó hívek látogatása nem történik minden körlelkész részéről olyan gyakran, mint az utasítás előszabja. Midőn erre vonatkozólag utasítás kéretett, azzal mentették az illetők magukat, hogy úti átalány nincs részükre megállapítva, vagy nem oly összegben, hogy az előszabott utazások költségeit fedezné."[14] Sok alapja lehetett — amint a mai tapasztalat is bizonyítja — ennek a szükségnek, de a jelentések sorai közül azt érzi ki az ember, hogy a szórványgondozás munkájából hiányzott ebben az időben egy fontos alapvonás: az alázatos, jutalmat nem váró szolgálat.

A szórványgondozás gondolatának szükségét és nagyságát a maga egészében a körlelkészségek felállítása után látta meg a legtöbb lelkész, sőt egyházi vezető is a maga irtózatos időszerűségében. Az 1889-iki körlelkészek jelentéseiben olvassuk, hogy vannak olyan szórványlelkek, akik törve beszélnek magyarul. „Arra azonban már ez évben sehol sem volt szükség, — olvassuk — hogy a confirmátió alkalmával tolmács alkalmaztassék, ami régebben egyik körlelkészségükben megtörtént." Vagy így derülnek ki olyan igazságok, mint például: „Alsó-Ugocsa községben a magyar királyi uradalmi igazgatóságnál szolgálatban levő hiveink a görög katholikus pap gondozása alatt állanak".

Szász Domokos után is foglalkoznak a szórványokkal, de a lelkesedésen már érzik, hogy az egyházterület vezetősége, mintha egy intézménynek (a körlelkészségnek) a felállítása által a kérdést megoldottnak venné és a felelősség terhét magáról levenné. Az 1900-as évek első két évtizedében a szórványgondozásra irányuló törekvések visszaeső irányzatot mutatnak, kivéve egy nehány hirtelen fellángolást, vagy kései meglátást (például a háború közepén 1915-ben baranya-bács szlavoniai szórványok iránt való érdeklődése a Dunamelléki Egyházkerületnek). A századforduló első éveiben még találunk biztató eredményekről tanuskodó sorokat. Igy különösen érdekes az 1905-ben kiadott missziói jelentés. A jelentés minden egyházkerületből sok kör-, illetve missziói lelkészség munkájáról számol be. Nagyon érdekes adatokat tartalmaz ez a jelentés a maga egészében. Jelenleg csak egy nehány a legérdekesebb szórványgondozói módszert képviselő körlelkésszéget említünk meg. A dunamelléki egyházkerületben fekvő Nyitra missziói egyház lelkésze a vallásoktatást nemcsak a központban végzi, hanem a kerületében négy intézetben, mégpedig kéthetenkénti körútban. Egy bánsági missziói lelkész minden alkalommal, mikor szórványaiba szállott ki, mindig vallásos felolvasást is tartott. Ugyanez a lelkipásztor minden helyén a missziónak vallásos iratokat s bibliát terjesztett. A füzesi leányegyházban csak sátoros ünnepeken jelent meg a lelkipásztor, máskor pedig az „előkönyörgő" végzi az istentiszteleteket, konfirmációi oktatást s egyéb lelkészi szolgálatot. — Krassón a szórványban lakó konfirmandusoknak az előkészítés idejére

[14] Ker. gyül. jegyzőkönyve.

lakást és élelmet adtak. — A tordaturi körhöz tartozó Bányabükkön Gr. Teleki Mihály udvarházában tartottak istentiszteletet, amelyet buzgón látogatnak a hívek és az uradalmi cselédek — a jelentés bizonysága szerint. A patai körlelkész Kiss Péter köréhez tartozó ref. tankötelesek számára egy internátus-konviktust rendezett be, ahova Karából 6, Boosból 1 gyermek járt be. — Az erdélyi egyházkerület misszziója 1892—1904. között 113.100 korona segélyben részesült. — Az egész jelentés elég megnyugtató képet nyujt a felületes vizsgálónak, hiszen az egész magyar ref. egyház területe fel volt osztva missziós körökre s sok helyen az előbbi példák bizonysága szerint is komoly probálkozások és gyakorlatok folytak. De a szép jelentés és váz mögött a valóságban — ezt különösen a jelenlegi állapotok alapján mondhatjuk — nagyon sok szórványban éltek a lelkek minden gondozás nélkül és fájdalom haltak meg a mi számunkra, beolvadtak máshitű népek közé.

Most pedig elértünk egy olyan szakaszához a magyar református egyház életének, amely egészen a közelmultba esik. A mai, ref. erdélyi papság jó nagy százaléka élte és jobban ismeri is az akkori viszonyokat, mint mi — épen ezért az akkori helyzet részletes birálata helyett, csak annyit állapítok meg, hogy a szórványgondozás számára alkotott századvégi formák ebben az időben az egyház egyeteme előtt a kérdés megoldását jelentették. A szórványok problémája megoldottnak tekintetett. Egy világösszeomlásnak kellett jönnie népünk életében, amely a kérdés megoldatlanságára s a mulasztásokból származott és származó veszedelmek nagyságára rámutasson.

A háború lezajlása után az erdélyi ref. egyháznak nem a szórványkérdés megoldása volt első tennivalója. Az egyház elismertetésének, az új helyzetben való elhelyezkedésnek és a belmissziónak a kérdései uralták az egyház életét. A megpróbáltatás mellett a missziós lélek kialakulására is szükség volt, hogy az egyház megláthassa a szórványokban reá váró feladatot. Az egyház a szórványok kérdését felvetette a háború után, de, hogy a szórványok iránti érdeklődés általánossá válhatott, abban nagy szerepe van Földes Károly lelkipásztor „Jajszavá”-nak.

Ezzel elértünk a mai naphoz. Hátunk mögött a mult sok mulasztással és biztató eredménnyel; előttünk a jövő. Bár az Isten erőt adna ahhoz, hogy ebben a kérdésben ne csak a mulasztásokat tudnók kipótolni, hanem az egész kérdésre feleletet, megoldást tudnánk adni: alázatos és hűséges szolgálat által.

Forrásmunkák:

1. Ágoston Sándor: Szórványok egyházi gondozása. Bp. 1916.
2. Sass Béla: A magyar országos református egyházi közalap 1892—1902. évi története. Debreczen, 1903.
3. — Der evangelische Verein der Gustav Adolf Stiftung, seine Entstehung, sein Vorgang, seine Wirkung und seine gegenwärtige Lage. Zwickau, 1853.
4. Kezelési szabályai a magy. orsz. ref. egyh. közalap szabályainak.
5. Rabout Paul, der Prediger der Wüste der Treue bis in den Tod, Berlin, 1878.

6. Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Tübingen, 1927.
7. Forgács Gyula: A belmisszió és a cura pastoralis kézikönyve. Pápa, 1915.
8. Földes Károly stb.: Szórványaikról, 1935.
9. Az erdélyi ef. egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei és Zsinati naplók és jegyzőkönyvek.

*

A szemináriumban résztvettek:

Balla Sándor
Bántó Bálint
Bereczky Sándor
Békássy Zoltán
Dobry János
Dónáth László
Farkas János
Gál Ferenc
Gara József
Genda János
Horváth Béla
Jakab Zsigmond
Járy Árpád
Juhos László
Kováts István
Krizbai Miklós
Magyari Sándor
Magyari Vincze
Máthé Sándor
Nagy István
Nagy Lajos
Nagy Ödön
Nagy Sándor
Récsey Ádám
Sarkady Zoltán
Sipos Mihály
Soós Lajos
Várady Alber

Forrásmunkák, amelyek az egész munkához használtattak:

RGG. „Diaspora” és *„Gustav Adolf Verein” címszók különösképen*
Fueter K. Gemeinde u. Kirchenbildung i. d. Diaspora.
Krauss: Prakt. Theologie.
Achelis: Lehrbuch der Prakt. Theologie.
Schian: Grundriss der Prakt. Theologie.
Henning: Quellenbuch für die Prakt. Theologie.
Blau: Prakt. Seelsorge in Einzelnbildern.
Révész I.: Öntudatos hit.
Ágoston S.: A szórványkérdés megoldása.